

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. В.Г. КОРОЛЕНКА**

**Кафедра методики викладання
спортивних дисциплін**

Словник футбольних термінів

**методичний посібник
для самостійної роботи студентів
факультету фізичного виховання**

ПОЛТАВА - 2007

УДК

Словник футбольних термінів – методичний посібник для вчителів фізичного виховання, викладачів вищих навчальних закладів, тренерів, арбітрів, студентів, а також працівників спортивних футбольних організацій та організаторів спортивно-масової роботи.

Укладач: **Свертнев О.А.** – старший викладач кафедри методики викладання спортивних дисциплін ПДПУ ім. В.Г. Короленка.

Словник містить короткі пояснення понять і термінів, що застосовуються під час гри у футбол, організації матчів і змагань, навчально-тренувальної роботи футболістів різних вікових груп.

Рецензенти:

Слюсарев Г.Д. - спортивний директор ФК „Ворскла”;

Ломан С.Л. – ст. викл. кафедри методики викладання спортивних дисциплін Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Коректор:

Дереза Л.В. – доктор філологічних наук, професор.

Рекомендовано до друку вченою радою
ПДПУ ім. В.Г. Короленка
протокол № _____ від _____ 2007 р.

ВСТУП

Даний словник футбольних термінів ставить своїм основним завданням дати коротке пояснення понять і термінів, що застосовуються під час гри у футбол, організації матчів і змагань, навчально-тренувальної роботи футболістів різних вікових груп.

Словник включає терміни й поняття, що мають методологічне значення в теорії й практиці футболу (педагогіці, психології, фізіології, анатомії, медицині).

У словнику розкривається зміст термінів, які вживаються у різноманітній практичній діяльності в галузі футболу як у нашій країні, так і в офіційних текстах міжнародних спортивних організацій ФІФА й УЄФА.

Робота, спрямована на впорядкування й уніфікацію спеціальних термінів, з'ясування їхніх ознак, логічного зв'язку між термінами і їхніми дефініціями, визначення системних параметрів спеціальної термінології, показала, що багато питань потребують глибшого дослідження, широкого творчого обговорення й перевірки на практиці.

Теоретичного обґрунтування потребує методика складання одномовного й двомовного термінологічних словників, покликаних впорядкувати й уніфікувати національну термінологію.

На наш погляд, словник термінів футболу буде корисний для вчителів фізичного виховання, викладачів вищих навчальних закладів, тренерів, арбітрів, студентів, а також працівників спортивних футбольних організацій, організаторів спортивно-масової роботи.

Термін — 1. Слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо. 2. Слово або вислів, що вживається в тому чи іншому середовищі, на певній території, людьми певного фаху.

(Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001)

А

Автогол — м'яч, забитий гравцем у свої ворота. Однак автоголом не слід вважати м'яч, що влетів у ворота після того, як він торкнувся кого-небудь із гравців команди, що захищається. Такі голи зараховуються гравцю атакуючої команди, який виконав останній удар по м'ячу.

Автор гола — гравець, який забив м'яч у ворота.

Адміністрація ФФУ — орган виконавчої влади ФФУ, що проводить згідно зі Статутом організаційну роботу.

Амулет — предмет, який носять на тілі марновірні люди як чаклунський засіб, що нібито охороняє від неприємностей.

Апеляційний комітет (АК) — орган, що здійснює футбольне правосуддя другої інстанції.

Арбітр — посередник у матчі між двома командами, що наділяється винятковими повноваженнями щодо виконання і трактування Правил гри в даному матчі.

Асистент арбітра — на кожний матч призначаються два асистенти арбітра, в обов'язки яких входить:

- допомагати арбітру в проведенні матчу відповідно до Правил гри (за погодженням із арбітром);
- сигналізувати прапором про порушення Правил футболістами;
- сигналізувати прапором про вихід м'яча за межі поля;
- сигналізувати прапором про положення поза грою.

Асоціація-учасниця — федерація, що є членом ФІФА.

Б

Бічні лінії — довгі лінії розмітки поля, що обмежують його розміри.

Блокування суперника — дозволений Правилами тактичний прийом, суть якого полягає у безконтактному перешкоджанні тулубом просуванню супернику до м'яча на ігровій відстані з метою оволодіння м'ячем, тобто захист м'яча тулубом з тактичною метою без тілесного контакту з міркувань не дати суперникові можливості заволодіти м'ячем.

В

Виконавчий комітет ФФУ — виконавчий орган ФФУ, що обирається конгресом і працює відповідно до Статуту.

Відбірні змагання — проводяться з метою виявлення найбільш підготовлених гравців для комплектування збірних команд. Мета такого відбору — участь у більш значних змаганнях.

Відсторонення — заборона футболістові брати участь в офіційних змаганнях або заборона офіційній особі виконувати службові обов'язки на певну кількість матчів або певний термін.

Вільний удар — міра покарання за порушення, перелічені в Правилі 12, а також за:

- положення «поза грою»;
- недисципліноване і неспортивне поведіння;
- грубе зіткнення між гравцями однієї команди;
- плювок у партнера по команді, в арбітрів, будь-яку сторонню особу;
- порушення гравцем Правил гри, що перебуває на полі, щодо запасного гравця протилежної команди, який перебуває поза полем або ввійшов у його межі без дозволу арбітра;
- вихід і повернення в поле без дозволу арбітра;
- порушення умов виконання 11-метрового удару (Прав.14);
- вторинне торкання м'яча, крім випадків торкання рукою польовим гравцем у будь-якому місці футбольного поля або воротарем поза своїм штрафним майданчиком.

Ворота — елемент (устаткування) футбольного поля, точно визначене для кожної команди, яке вона захищає під час гри. Встановлюються посередині кожної лінії воріт, складаються з двох вертикальних стійок, розташованих на однаковій відстані від кутових флагштоків і з'єднаних вгорі горизонтальною поперечкою. Відстань між стійками 7,32 м, нижній край поперечки знаходиться на відстані 2,44 м від поверхні землі.

Обидві стійки мають однакову ширину і товщину (не більше як 12 см). Лінії воріт повинні мати таку саму ширину, що і стійки з поперечкою. До воріт і поверхні землі за ними можуть бути прикріплені сітки за умови, що вони добре закріплені і не заважають діям воротаря. Стійки і поперечина повинні бути білого кольору.

Воротарський майданчик — знаходиться усередині кожного штрафного майданчика. З точок на лінії воріт, розташованих на відстані 5,5 м від внутрішньої сторони кожного із стояків воріт, під прямим кутом до лінії воріт проводяться два відрізки завдовжки 5,5 м. Кінці відрізків з'єднуються лінією, паралельною лінії воріт. Побудований таким чином прямокутник називається воротарським майданчиком.

Втома – стан організму, що виникає внаслідок функціональної активності і проявляється в тимчасовому зниженні працездатності. При втомі знижується м'язова сила, погіршуються точність і координація рухів, може погіршуватися загальне самопочуття. Втома є невід'ємним елементом фізичної культури і спорту. Саме завдяки мобілізації сили організму на відновлення притаманних організмові функцій і властивостей, які тимчасово погіршуються внаслідок дії тренувальних навантажень, досягається тренувальний ефект, який приводить системи організму до фази надкомпенсації і поступового росту тренуваності. Відновлення працездатності при втомі залежить від ступеня втоми і настає переважно протягом декількох годин (діб).

Вторинне торкання м'яча — повторне зіткнення з м'ячем гравця, що виконав будь-яке введення м'яча в гру, після того, як м'яч устиг ввійти в гру, але ніхто з гравців не заволодів м'ячем і не торкнувся його. Це вважається порушенням Правил і принцип про перевагу не допускається.

Г

Головний арбітр — арбітр, що очолює групу арбітрів, які обслуговують певний турнір. Він керує проведенням змагання в цілому, відповідаючи за підготовку місць змагань, розподіляє

обов'язки арбітрів, призначає їх на окремі матчі за затвердженим календарем.

Господар поля — команда, яка проводить матч на своєму стадіоні.

Гра рукою — заборонений прийом гри з м'ячем, коли гравець у всіх випадках, а воротар поза своїм штрафним майданчиком навмисне яким-небудь способом контактує з м'ячем.

Гравець у пасивному положенні «поза грою» — розташування гравців на полі, за яке не карають, коли його позиція формально відповідає вимогам про перебування «поза грою», але на думку арбітра не бере участі в ігровому епізоді, тобто не впливає на хід гри заважаючи супернику, або намагаючись отримати ігрову перевагу.

Гравець у положенні «поза грою» — розташування гравця на «чужій» половині поля (у момент передачі йому м'яча одним із партнерів) ближче до лінії воріт, ніж м'яч, і маючи перед собою максимум одного гравця команди, що захищається; коли його позиція і дії приносять перевагу його команді, тобто він активно втручається у гру.

Гравець, «тимчасово вилучений» з поля — гравець, вилучений арбітром з поля для усунення недоліків у своєму обмундируванні і який не втратив права на подальшу участь у грі.

Гравець, який доповнює склад команди, — будь-який гравець (основний чи запасний), внесений у Рапорт арбітра, що спізнився з якоїсь причини до початку матчу, коли його команда розпочала гру в неповному складі і до моменту виходу цього гравця на поле продовжувала гру в кількості менше як 11 футболістів.

Гравець, який самовільно залишив поле, — гравець, який залишив під час матчу поле без дозволу арбітра, вийшовши за межі поля, за винятком, якщо гравець травмований або опиниться за межами поля за інерцією.

Гравець, який тимчасово залишив поле — гравець, який залишив поле через травму або вийшов за його межі з дозволу арбітра і не втратив права на подальшу участь у грі.

Груба гра — навмисні дії стосовно суперника з використанням заборонених прийомів нападу, що перелічені в Правилі 12, за які команда, яка провинилася, карається штрафним або 11 -метровим ударом.

Грубе поводження — серйозний випадок прояву недисциплінованості, невиправдано агресивні дії стосовно суперника, коли не ведеться безпосередня боротьба за м'яч.

Д

Делегат ФФУ — офіційна особа Федерації футболу України, яка відповідає за здійснення контролю за правильною організацією проведення матчу, за дотримання командами регламенту змагань і директив ФФУ щодо забезпечення порядку і безпеки на стадіонах і за його межами до, під час і після матчу.

Дискримінація — обмеження в правах, позбавлення рівноправності (Расова дискримінація — обмеження в правах, позбавлення рівноправності осіб, що належать до певної раси).

Дисциплінарне порушення — протиправні дії (навмисні або недбайливі) або бездіяльність, що порушують вимоги Статуту, Регламентів, Правил ФФУ, порядок керування футбольною діяльністю.

Дисциплінованість — підпорядкування своїх дій, учинків установленим Правилам гри. В основі лежить усвідомлення спортсменом його обов'язків щодо своєї команди, команди суперника, глядачів.

Діагональна система арбітражу — сукупність принципів для організації і здійснення колективного контролю гри шляхом взаємодії арбітра і двох асистентів арбітра, коли загальним напрямком переміщення арбітра є уявна діагональ, що з'єднує протилежні кути двох штрафних майданчиків, а асистенти арбітра переміщуються уздовж бічних ліній на протилежних сторонах поля, постійно перебуваючи між собою на діагоналі.

Додаткова розмітка — лінії, що наносять на ґрунті поза межами поля:

- «лінія фоторепортерів», що обмежує їхнє місце розташування поблизу лінії воріт;
- необов'язкова позначка «вусик» — лінія в 9-ти м від кутового прапорця для правильного розташування гравців команди, яка захищається, при кутовому ударі.

Додатковий час — додатковий час (екстратайм) складається з двох однакових за часом таймів, що встановлюється регламентом змагань, коли треба визначити переможця, а основний час матчу закінчився внічию. У цьому разі після закінчення основного часу призначається ще 30 хв. Для продовження матчу знову проводиться жеребкування для вибору сторін і початкового удару. У додатковий час гра ведеться без перерви, але після перших 15 хв команди міняються сторонами.

Допінг — застосування заборонених міжнародними і державними спортивними організаціями фармакологічних препаратів з метою підвищення неприродним шляхом розумових і фізичних показників футболіста, арбітра.

Допінг-контроль — система заходів, спрямованих на попередження застосування допінгу.

Дуга перед штрафним майданчиком — ділянка поля перед штрафним майданчиком, обмежена дугою радіусом 9м 15см з 11-метрової позначки і лінією штрафного майданчика, з метою обмеження розташування гравців обох команд до моменту входження м'яча в гру при виконанні 11- метрового удару.

Е

Емблема — умовне, символічне зображення якого-небудь поняття або ідеї, що вказує на належність футболіста, футбольної команди до певного клубу.

Етнос — історично сформована спільність людей (плем'я, народність, нація), що має соціальну цілісність і оригінальний стереотип поведіння.

Є

Єдиноборство суперників — протистояння, взаємна протидія двох суперників у боротьбі за м'яч з використанням технічних, тактичних і атлетичних засобів.

Ж

Жовта картка — засіб для публічної демонстрації арбітром свого рішення про попередження гравця за допущені порушення, передбачені Правилами 12.

З

Загальнорозвиваючі вправи використовуються з метою загального гармонійного фізичного розвитку футболіста, вдосконалення його рухових і функціональних можливостей, підвищення працездатності, розвитку основних фізичних якостей.

Запасний гравець — гравець, внесений у Рапорт арбітра не в стартовому складі, тобто гравець, чиє ім'я повідомлено арбітрові для можливої заміни основних гравців до початку матчу, і ще не взяв участь у грі безпосередньо.

Зарядка — одна з форм ранкового заняття, застосовуваного з метою підвищення життєдіяльності організму. Засобами зарядки є гімнастичні й легкоатлетичні вправи.

Затягування часу гри — форма вияву недисциплінованого, неспортивного поведіння, навмисні дії гравця з метою необгрунтованого подовження паузи після зупинки у грі до її поновлення.

Зауваження арбітра — усні вказівки арбітра на неправильні дії футболіста, які не потребують суворішого персонального покарання, попередження або видалення.

Змішана система змагань — у разі, коли треба скоротити терміни змагань, а кількість команд велика, застосовують дві системи: систему з вибуванням і колову систему. У таких змаганнях усі команди поділяються на підгрупи, де проводяться

змагання за однією із систем. Переможці підгруп проводять наступний етап змагань за системою, що відрізняється від змагань першого етапу.

Зорово-моторна координація — узгодженість рухів і їхніх елементів у результаті спільної та одночасної діяльності зорового і м'язово-рухового аналізаторів.

Зрівнювальні змагання — проводяться між командами різної підготовленості. Сили команд штучно зрівнюються й слабша команда одержує ще до гри певну кількість голів (фору). Форa може бути оголошена заздалегідь або ж після закінчення матчу. У другому випадку гра має більш напружений характер, тому що обидві команди, не знаючи розміру фори, прагнуть забити найбільшу кількість м'ячів.

I

Ігрова відстань — дистанція (близько двох метрів) між гравцями і м'ячем, на якій дозволяється єдиноборство суперників з використанням правильних поштовхів і блокування в боротьбі за м'яч.

Ігрові вправи — фізичні вправи, що виконуються з використанням тих чи інших методичних особливостей гри. Ігрові вправи включають залежність дій одного (одних) футболіста, що тренується, від суперника, втручання якого може завадити виконанню завдання, створити невігідні умови для наміченої дії і мають змагальний характер.

Імідж — уявлення, думка, образ, що склалися у суспільстві (або цілеспрямовано створені) про який-небудь об'єкт (людину, організацію).

Інспектор ФФУ — офіційна особа Федерації футболу України, єдиний, хто відповідає за винесення оцінки дій арбітрів і опікує їх протягом усього часу перебування в місці проведення матчу.

K

Календар змагань — одна з основних форм планування проведення матчів в одному або в декількох змаганнях, що дає

змогу правильно побудувати програму навчально-тренувальної роботи у футбольній команді.

Капітан команди — відповідно до Правил гри капітан не має особливого статусу або привілеїв, але він несе певну частку відповідальності за поведження своєї команди. Капітан, винний в апеляції (вираженні протесту) із приводу рішення арбітра, повинен бути попереджений.

Колективний відбір м'яча — груповий тактичний прийом гравців однієї команди з метою відбирання м'яча в суперника, коли вони розташовуються так, щоб гранично обмежити можливості суперника маневрувати з м'ячем на даній ділянці поля і за рахунок найбільш доцільного ведення боротьби з ним за м'яч (з дотриманням умов правильного єдиноборства) — позбавити його м'яча.

Колективний член ФФУ — громадська територіальна (або галузева) спортивна організація, що є членом ФФУ, підкоряється й управляється ФФУ.

Комбінаційна гра — спеціально організовані взаємодії декількох футболістів у захисті й нападі. Кожна футбольна команда готує заздалегідь награні комбінації, якими вона користується під час матчу.

Комбінація — поєднання узгоджених дій і маневрів двох або декількох гравців для досягнення певної мети.

Коментатор — особа, що супроводжує матч своїми поясненнями по радіо або телебаченню.

Конгрес — вищий керівний орган ФФУ.

Контрольний матч — неофіційне змагання, що проводиться за взаємною домовленістю між командами (клубами) для перевірки ступеня підготовленості окремих гравців і команди в цілому.

Контрольно-дисциплінарний комітет (КДК) — орган, що здійснює футбольне правосуддя першої інстанції.

Кубок — посудина у вигляді чаші або келиху, що за традицією вручається як приз за перемогу в змаганнях. Назва його походить від латинського слова купе, що означає чан або бочка. Майже у всіх країнах поряд із чемпіонатами прийнято

проводити змагання — розіграш Кубка. Розіграш Кубка, як правило, проводиться за системою з вибуванням.

Кут поля — місце перетину лінії воріт і бічної лінії, у якому встановлюється кутовий прапор.

Кутовий сектор — ділянка поля, обмежена дугою радіусом 1 м з кута поля до перетину з лінією воріт і бічною лінією, для встановлення м'яча під час виконання кутового удару.

Кутовий удар — спосіб уведення м'яча в гру після виходу його за межі поля через лінію воріт, коли останнім зіграв або торкнувся м'яча гравець команди, що захищається, і коли гравець команди, яка захищається, забив м'яч у свої ворота безпосередньо зі штрафного, вільного удару з-за меж штрафного майданчика, кутового удару або в результаті вкидання м'яча через бічну лінію.

Кутовий флагшток — вертикальне древко для кріплення прапора. Встановлюється у вершині кожного з кутів футбольного поля. Висота древка з тупим верхнім кінцем 1,5 м, розмір полотнища 35х45 см.

Л

Лінії воріт — короткі лінії розмітки поля, що обмежують його розміри, на яких розташовані ворота.

М

Матч — зустріч, разове змагання між двома командами.

Матчеві турніри — передбачаються календарем спортивних змагань і носять традиційний характер. У них можуть брати участь дві й більше команд. Такі змагання сприяють розвитку дружніх взаємин між окремими країнами, командами (клубами), увічненню пам'яті видатних особистостей футболу.

Медаль — нагорода, почесний знак у вигляді металевої пластинки з рельєфними зображеннями і написами. Назва походить від латинського слова металлум, що означає — метал, монета. У футболі золотими, срібними й бронзовими медалями

нагороджують призерів чемпіонатів і фіналістів розіграшу Кубка.

Методика арбітражу — сукупність засобів, прийомів і способів для послідовного, систематичного, найбільш доцільного виконання арбітрами своїх обов'язків у грі.

Міжнародний матч — матч між двома командами, що належать різним асоціаціям (два клуби, один клуб і одна національна збірна або дві національні збірні).

Моделна характеристика — опис характерних рис, властивостей і якостей усебічної підготовки спортсмена (арбітра, асистента арбітра, футболіста) для досягнення високих спортивних показників.

М'яч — інвентар для гри у футбол, має форму сфери, виготовлений зі шкіри або іншого підходячого матеріалу, надутий повітрям. Має довжину окружності не більше 70 і не менше 68 см, маса не більше 450 і не менше 410 г на початку гри, тиск у межах 0,6 — 1,1 атм.

Н

Навчально-методичний перегляд — колективний перегляд і аналіз діяльності арбітрів у матчі, що переслідує навчальні цілі. Основним завданням є визначення як позитивних сторін діяльності арбітрів, так і характерних помилок у трактуванні застосування Правил гри й методиці арбітражу. Під час обговорення окремих епізодів гри й фактів, які мали місце в арбітражу, особливо при перегляді спеціальної діяльності висококваліфікованих арбітрів, члени переглядової комісії збагачують свій досвід трактування Правил гри й методикою арбітражу.

«Накладка» — різновид грубої гри, небезпечний напад на суперника, коли гравець навмисне виставляє стопу назустріч нозі суперника, що наносить удар по м'ячу, в результаті чого може виникнути травма при зіткненні стопи з гомілкою, підйомом ноги суперника.

Намір у порушенні Правил (намір — заздалегідь обмірковані дії проти суперника). Недбалість, необережність,

необачність у діях гравця, що стали причиною порушення Правил, навмисне використання якої-небудь дії в боротьбі за м'яч, правильне виконання якої сумнівне в даній ситуації на полі, ризиковане і небезпечне для суперника з погляду нанесення травм.

Небезпечна гра — дії гравця, що прагне безпосередньо заволодіти м'ячем, у результаті яких виникає небезпека ненавмисного нанесення травми супернику або іншому учаснику гри.

Небезпечний напад — заборонені Правилами дії гравця, який фактично не прагне безпосередньо заволодіти м'ячем, у результаті яких виникає небезпека нанесення травм суперникові.

Недисципліноване поведження — порушення норм поведження на полі, моралі й етики. Демонстративна незгода з рішенням арбітра, апеляція до арбітра і глядачів, перешкода виконанню суперником штрафних і вільних ударів, недотримання правила розстановки гравців під час виконання цих ударів, нецензурний або грубий, образливий вислів тощо.

Неспортивне поведження — частина загального поняття «недисципліноване поведження», нечесне поведження. Наприклад:

- гравець обпирається об плечі партнера, щоб відбити м'яч головою;
- гравець навмисне розставляє руки, щоб перешкодити просуванню суперника і переміщається з однієї сторони в іншу, змушуючи суперника змінювати напрямок руху;
- воротар навмисне лежить на землі, занадто довго затримуючи м'яч;
- гравець розмахує руками перед суперником, який намагається зробити вкидання м'яча.

«Ножиці» — технічний прийом гри з м'ячем, суть якого полягає в нанесенні удару ногою в стрибку або в падінні по м'ячу, що летить високо. «Ножиці» у безпосередній близькості від суперників вважаються небезпечною грою.

Номер футболіста — установлений у Рапорті арбітра номер футболіста, що розміщується в центрі на спині. Висота

номера повинна бути від 25 до 35 см, ширина не менше 12 см. Ширина ліній не менше 3 см. Лінії повинні відрізнятися від футболок кольором. На смугастих футболках номери наносяться на одноколірному прямокутнику.

О

Образа — образливий, ображаючий, принижуючий учинок, або слова, що пригнічують гідність людини.

Одинадцятиметровий удар — міра покарання за десять навмисних порушень, перелічених у Правилі 12, у своєму штрафному майданчику, коли м'яч перебуває у грі.

Орієнтування — вміння розібратися в навколишній обстановці.

Основний гравець — основний гравець, тобто гравець стартового складу або будь-який запасний гравець, що замінив основного до чи після початку гри.

Офіційний матч — матч, організований під егідою футбольної організації для всіх команд або клубів у сфері її діяльності.

Офіційні особи — представники ФФУ, арбітри, делегати, інспектори ФФУ, керівники клубів (команд), регіональних федерацій, асоціацій, їхні співробітники, інші особи, які виконують офіційні функції самостійно або від їхнього імені на будь-яких заходах під егідою ФФУ.

П

Паспорт футболіста — документ установленого зразка, у якому зазначено основні дані футболіста, починаючи з 12-річного віку.

Передача — посилення м'яча партнеру.

Передматчевий — такий, що відбувся у відрізок часу між прибуттям команд на територію стадіону й свистком арбітра, за яким починається гра.

Передстартові стани — емоційний стан, що виникає в спортсмена перед змаганнями. Визначено три різних форми:
1. Стан бойової готовності (оптимальне збудження усіх функцій

і систем організму). 2. Стан стартової лихоманки (хвилювання). 3. Стартова апатія (млявість, інертність, перевага гальмівного процесу в корі великих півкуль головного мозку).

Перенапруга — нестійкі, переважно разові, порушення в організмі, викликані невідповідністю між фізичним навантаженням і рівнем підготовки організму. На відміну від втоми перенапруга веде до нетривалого зниження працездатності спортсмена.

Перевтома — природне короткочасне зниження працездатності, викликане значними тренувальними або змагальними навантаженнями. При цьому стані не виникає непередбачуваних змін в організмі спортсмена і не виникає загрози його здоров'ю і спортивній перспективі. Деяке зниження та зміна характеру тренувальних навантажень, раціональний режим харчування і відпочинку, фізіотерапевтичні засоби сприяють швидкому поліпшенню стану спортсмена.

Перетренованість — стійке погіршення спортивної працездатності, нервово-психічного і фізичного стану спортсмена в результаті суттєвих недоліків в режимі і методиці тренувань.

Персональне покарання — дисциплінарний захід впливу на гравця за недисципліноване поведіння, грубе або систематичне порушення Правил, норм поведіння на полі — попередження (жовта картка), видалення з поля (червона картка).

Підбурювання — спонукання, заклик до дій зі шкідливими, небезпечними наслідками або до непорядних, злочинних дій.

Підготовчі вправи — серія спеціальних вправ, що підготовлюють руховий апарат футболіста до засвоєння необхідних техніко-тактичних дій.

Підніжка — різновид грубої гри, заборонений прийом нападу на суперника, коли гравець намагається перешкодити просуванню суперника за допомогою виставленої вперед або убік ноги, у результаті чого суперник зазвичай спотикається, і падає.

Післяматчевий — такий, що відбувся у відрізок часу між фінальним свистком і виходом команд за межі стадіону.

«Поза грою» — правило гри, суть якого полягає в обмеженні визначеними умовами зв'язків між гравцями однієї команди і м'ячем, коли один з них грає м'ячем або торкається його, а партнер у момент передачі м'яча перебуває в позиції, що суперечить умовам Правила 11.

Покарання команди — міра покарання команди за порушення Правил або норм поведіння на полі гравцем у вигляді 11 - метрового, штрафного, вільного ударів. Виноситься тільки за умови перебування м'яча в грі.

Поле для гри — спеціальний майданчик прямокутної форми завдовжки більше за ширину, встановлених розмірів з відповідним устаткуванням і розміткою.

Польовий гравець — кожен футболіст команди, крім воротаря. Правилами дозволено починати або продовжувати матч, маючи на полі не менше семи футболістів і не більше одинадцяти, причому один з них обов'язково повинен бути воротарем.

Початковий удар — спосіб початку або відновлення гри (на початку першої та другої половини матчу, після взяття воріт і в додатковий час для виявлення переможця).

Поштовх суперника — дозволений прийом активного фізичного впливу на суперника, що володіє м'ячем або блокує гравця, який полягає в миттєвому контакті плечем у дозволених ділянках тулуба на ігровій відстані з метою особистого оволодіння м'ячем.

Правила гри — збірник 17 окремих Правил і вказівок до них, що визначають основні положення й вимоги до матеріальної бази, умов гри і арбітражу, а також тих, що регламентують дії учасників гри і міри покарання за допущені порушення умов гри і норм поведіння.

Правило 6 секунд — часові умови, що обмежують можливість дій воротаря під час гри м'ячем руками у своєму штрафному майданчику.

Правило розміщення гравців — перелік вимог, умов, що визначають правильне розміщення гравців у різних випадках уведення м'яча в гру.

Приз — нагорода, яку присуджують переможцю у будь-якому змаганні.

Принцип переваги — одна з основ методики арбітражу. Його суть полягає в праві арбітра не зупиняти гру за фактом порушення Правил для негайного покарання порушника, якщо, на думку арбітра, зупинка гри принесе перевагу команді, що провинилась.

Використання принципу пов'язане з обґрунтованістю ризику арбітра з погляду справжньої можливості використати перевагу постраждалою стороною внаслідок продовження гри.

Провокація — зрадницька поведінка, підбурювання когось до певних дій, які можуть викликати тяжкі для нього наслідки.

Протест — заява представника команди про порушення Правил чи Регламенту змагань гравцем, командою суперників або посадовими особами. У практиці змагань з футболу в Україні встановлено порядок, за яким протест заявляється делегату ФФУ відразу після закінчення матчу. Потім його подають у письмовій формі не пізніше як через 24 години після матчу.

Професійний футбол є комерціалізованою різновидністю футболу, яка основним своїм завданням ставить отримання матеріальної вигоди від демонстрації високих спортивних досягнень.

Прояв расизму — відкрита словесна образа, демонстрація транспарантів расистського змісту, дискримінація або прояв презирства на підставі расової належності, кольору шкіри, мови, віросповідання або етнічного походження.

Психологія футболу — галузь науки про закономірності спортивної діяльності і її вплив на особистість футболіста. Аналізує емоційну насиченість, вивчає змагальний характер, а також особливості й специфічні якості у процесі заняття футболом (реакція, характер мислення, сприйняття тощо).

Р

Рапорт арбітра — документ, що складає арбітр, який проводить матч. У ньому команди заявляють учасників матчу як основного складу, так і запасних, а арбітр матчу фіксує обставини, які дають уявлення про хід матчу. Окремі розділи Рапорту підписують до початку гри капітани і представники команд, а арбітр — після детального оформлення Рапорту відразу після закінчення матчу.

Рапорт делегата — документ, у якому стисло але докладно викладено суть проведення матчу, поведінку гравців, глядачів і болільників, дії служб безпеки, умови роботи засобів масової інформації, стан стадіону і будь-які інциденти, що мали місце до, під час або після матчу.

Рапорт інспектора — документ, у якому виставляються й обґрунтовуються оцінки арбітра, асистентам арбітра й четвертому арбітру з точністю до десятих бала, аналізуються сильні й слабкі аспекти їхніх дій. Рапорт інспектора повинен дати комітету арбітрів конкретне й точне уявлення про діяльність арбітрів у відповідному матчі.

Раса — історично сформована частина людства, об'єднана спільністю спадкоємних фізичних ознак (кольором шкіри, очей, формою волосся, черепа тощо), зумовлених спільністю походження й первісного розселення.

Расизм — людиноненависницька концепція про споконвічний поділ людства на вищі раси, які нібито є творцями цивілізації й покликані до панування, і нижчі, нібито духовно неповноцінні і здатні бути лише об'єктом експлуатації.

Рахунок матчу — співвідношення м'ячів, забитих командами-суперниками протягом матчу. Команда, що забила під час матчу більшу кількість м'ячів, вважається переможцем. Якщо обидві команди забили однакову кількість м'ячів або не забили жодного м'яча, матч вважається таким, що закінчився внічию. Рахунок матчу відкривається з початковим ударом: 0-0.

Регламент змагань — сукупність норм, принципів і порядку проведення змагань з футболу.

Результат гри — підсумок матчу, виражений кількістю забитих і пропущених м'ячів. Перемога присуджується тій команді, що провела у ворота суперника більше м'ячів, чим пропустила у свої. У разі рівності забитих м'ячів або коли в матчі не було забито жодного м'яча, результат матчу визнається нічийним.

Рейтинг — показник досягнень у класифікаційному списку, який визначають за встановленими результатами.

Рішучість — волева якість особистості що полягає у здатності приймати в складних обставинах відповідальні рішення і реалізовувати їх у діях, пов'язаних із труднощами або небезпекою.

Розіграш Кубка — змагання, метою яких є залучення до турніру максимальної кількості команд: виявлення переможця. До змагань на Кубок допускають команди різної підготовки й тому передбачають виступ сильніших команд на пізніх етапах. Змагання, як правило, проводяться за системою з вибуванням.

Розминка — виконання комплексу фізичних вправ перед початком тренування або змагань з метою завчасної мобілізації функцій організму спортсмена, підготовки до виконання наступних фізичних навантажень і техніко-тактичних дій.

Розмітка поля — сукупність ліній і міток на ґрунті поля для позначення його меж, окремих майданчиків, що регламентують окремі умови гри.

Рукавички воротаря — предмет екіпірування воротаря. Виготовляються з тонкої шкіри або іншого схожого матеріалу. На долонях і на пальцях рукавичок наклеюється тонка гума, зовнішня поверхня якої шорсткувата або покрита дрібними циліндричними виступами, щоб м'яч не вислизав з рук.

Рухова навичка — автоматизована форма набутої рухової дії. Являє собою такі форми рухових дій спортсмена, що характеризуються явищами автоматизації, набуваються в результаті багаторазових повторень певних умінь, що в процесі навчання переходять у навичку.

Рухові якості (фізичні) — якості, що характеризують фізичний розвиток людини і здатність рухової діяльності, тобто вияв фізичних якостей сили, швидкості, витривалості, спритності, гнучкості, а також прояв комплексних якостей стрибучості, швидкісної, силової витривалості тощо.

С

Своя половина поля — частина футбольного поля (від лінії воріт до середньої лінії), на якій розташовуються футболісти однієї команди (на початку гри, тайму та після кожного забитого голу). Своя половина поля має важливе значення при визначенні положення «поза грою».

Середня лінія — лінія розмітки поля, що розділяє його впоперек на дві рівні частини.

Серйозне порушення Правил — порушення Правила 12, грубі за формою зі спробою впливу на суперника з невинувато надмірною силою, серйозні відхилення дисципліни і норм поведінки.

Сигналізація прапором — основний спосіб зв'язку асистента з арбітром на полі під час порушення Правил гри або виходу м'яча за межі футбольного поля.

Симуляція — спроба гравця ввести в оману арбітра удаваною травмою або грубою грою, застосовану проти нього. Гравець, винний у симуляції, повинен бути попереджений за неспортивне поведіння.

Система гри — це основний спосіб гри команди, який визначає особливості розташування і пресування гравців за завданням, встановленим за позиціями в атаці та захисті.

Систематичні порушення Правил — кількаразове повторення порушень одним гравцем будь-яких Правил у будь-кому поєднанні в даному матчі, коли створюється враження про їхню навмисність, але за своїм характером вони виключають можливість винесення попередження за одне з них.

Склад команди — заявочний список гравців, оформлений перед початком змагань. Залежно від рангу й умов змагань кількість футболістів у команді може бути різною, кількість

футболістів, що допускаються в заявочний список, встановлюється відповідним Регламентом. На кожен матч визначається за прізвищами 11 футболістів основного складу і 6 резервних футболістів.

Спеціальні вправи застосовуються переважно для розвитку фізичних якостей, необхідних футболісту, а також з метою засвоєння технічних і тактичних прийомів.

Спеціальний перегляд — експертна оцінка діяльності арбітра в проведенні матчу для визначення його кваліфікації й можливості підвищення в статусі.

Спірний м'яч — спосіб поновлення гри, коли її зупинив арбітр через причину не передбачену Правилами гри, наприклад:

- через стороннє втручання в гру;
- непридатність м'яча для гри;
- у разі порушення Правил одночасно гравцями протилежних команд;
- при втручанні в гру раніше заміненого або раніше видаленого основного гравця;
- якщо м'яч виявився за межами поля в результаті одночасного удару двох суперників, крім випадку проходження м'яча у ворота;
- після огляду стану обмундирування гравця, коли гра була спеціально зупинена арбітром;
- при порушенні, допущеному щодо суперника, який опинився під час гри за межами поля;
- при виправленні арбітром своєї власної помилки.

Спорт — багатогранне суспільне явище, складовий елемент культури суспільства, один із засобів і методів всебічного розвитку людини, зміцнення його здоров'я і підготовки до трудової і творчої діяльності, що складається з фізичних вправ і деяких інших видів діяльності, що мають характер змагань.

Спорт вищих досягнень – спортивна діяльність, пов'язана з певним видом спорту, яка має на меті шляхом поглибленої

спеціалізації навчально-тренувального процесу досягти максимальних спортивних результатів.

Спортивне тренування - планований процес, який складається з навчання та вдосконалення спортивної техніки і тактики, розвитку фізичних, психічних і морально-вольових якостей.

«Спортивна форма» — стан найвищого рівня тренуваності спортсмена і готовності його до максимальних спортивних досягнень.

Спроба порушити Правила — навмисні і до кінця завершені дії щодо суперника, заборонені Правилами гри, що не досягли мети, зокрема, безпосереднього впливу на суперника, через причини, що не залежать від гравця, який здійснив ці дії.

Стадіон — місце проведення футбольних матчів, у тому числі все майно й інфраструктура поблизу нього (футбольні поля, офісні приміщення, прес-центри тощо).

Стандартне положення — атакуючі групі взаємодії футболістів команди, що одержала право на уведення м'яча в гру штрафним, вільним, кутовим ударами й укиданням м'яча з-за бічної лінії та у той же час — тактичні оборонні дії футболістів команди, що захищається.

Стиль гри — єдність основних особливостей і відмітних рис, що виявляються в манері індивідуальних, групових і командних дій. Кожний стиль виробляється роками і є наслідком як загальних тенденцій, що панують у футболі, так і індивідуальних особливостей футболістів, що втілюють його в життя.

«Стінка» — необов'язкове розміщення гравців команди, що захищаються, під час виконання суперником штрафного, вільного удару у вигляді шеренги на відстані не менше як 9 м 15 см від м'яча з метою створити перешкоду виконавцеві удару направити м'яч безпосередньо у ворота або будь-якому гравцю його команди.

Стороннє втручання в гру — факт будь-якого втручання в гру сторонньої особи, коли арбітр змушений прийняти рішення про тимчасову зупинку гри або її припинення.

Стороння особа — людина, яка щодо Правил гри не є безпосереднім учасником матчу.

Стійки воріт — частина воріт, складається з двох вертикальних стійок, розташованих на однаковій відстані від кутів футбольного поля. Відстань між стійками 7,32 м. Обидві стійки мають однакову ширину і товщину (не більше як 12 см).

Стратегія — процес планування побудови і спрямування особливостей підготовки та дій футбольної команди протягом усього спортивного сезону.

Т

Табло — французькою «картина», «зображення». Щит або екран зі світловими сигналами чи умовними знаками, що передають повідомлення про склад граючих команд, рахунок матчу, хто забив м'яч та іншу необхідну інформацію.

Тактика гри — цілеспрямована організація взаємодії гравців на футбольному полі, спрямована на досягнення ігрової переваги над суперником в умовах конкретного матчу.

Талісман — предмет, що, за марновірних понять, приносить щастя, удачу.

Термінологія в спорті — система спеціальних найменувань (термінів), призначених для позначення, точного розкриття, визначення за змістом загальних понять, фізичних вправ, назв інвентаря, місць змагань.

Тест — коротке стандартне формалізоване завдання, іспит, метод випробування, застосовується з метою визначення спеціальних (кваліфікаційних) здібностей і навичок спортсмена.

Техніка футболу — сукупність спеціальних прийомів та дій, що використовуються у грі в різних поєднаннях для досягнення поставленої мети.

Технічна зона — спеціальна територія за межами футбольного поля для розміщення запасних гравців і офіційних представників команди, внесених у рапорт арбітра, під час проведення матчу. Технічна зона виступає на 1 м з обох сторін зони, відведеної для лави запасних, і вперед до відстані в 1 м від бічної лінії.

Тренер — фахівець, що має спеціальну підготовку, атестат відповідної категорії, працює у футбольній команді, проводить навчально-тренувальний процес з футболістами і керує командою в матчі.

Тренованість — стан футболіста, що характеризується поліпшенням пристосовуваності організму до підвищених навантажень, швидкого відновлення пульсу, кров'яного тиску й інших фізіологічних чинників. Тренованість футболіста, що характеризується певними змінами морфологічних і функціональних його властивостей у результаті тренування, визначається під час спеціальних обстежень.

Тренувальний інвентар — комплект знарядь, що використовують футболісти на навчально-тренувальних заняттях.

Трибуна — споруда для глядачів на стадіоні з підвищеними рядами місць, які розташовані уступами вгору.

Тримання гравця — прийом індивідуальних тактичних дій у захисті, застосовується з метою перешкодити певному супернику приймати безпосередню участь у ігровому епізоді.

У

Удар по м'ячу — різкий сильний поштовх ногою або головою.

Удар від воріт — спосіб уведення м'яча в гру після виходу за межі поля через лінію воріт, коли останнім зіграв або торкнувся м'яча гравець команди суперників, і у разі, коли м'яч пройшов у ворота суперників безпосередньо з вільного удару, від воріт і вкидання м'яча через бічну лінію.

УЄФА (UEFA – the Union of European Footballs Associations) — європейський союз футбольних асоціацій. Створений у 1954 р. Його мета — організувати європейські змагання з футболу і координувати діяльність національних футбольних асоціацій європейських країн.

Укидання м'яча — спосіб уведення м'яча в гру після виходу за межі поля через бічну лінію, крім випадку виходу м'яча в результаті одночасного удару двох суперників.

Універсалізація — уміння футболіста діяти в різних лініях команди й амплуа.

Установка на гру — збори команди перед матчем, на яких тренер визначає характер майбутнього матчу, формулює завдання для футболістів, даючи тактичні вказівки стосовно як командної, так і індивідуальної гри футболістів.

Устаткування футбольного поля — ворота і кутові прапори — обов'язкове устаткування. Прапори біля середньої лінії, сітки на воротах — необов'язкове устаткування згідно з Правилами гри (сітки на воротах передбачаються Регламентом змагань).

Учасники гри — футболісти, тренери, особи, які внесені в Рапорт арбітра й виконують у матчі офіційні функції.

Ф

Фактичний початок гри — перший у даному матчі правильно виконаний початковий удар.

Фізичне виховання – спеціально організований процес всебічного розвитку фізичних і морально вольових здібностей, формування і розвитку життєво важливих рухових навичок і умінь людини.

Фізичні вправи — спеціальні рухи і складні види рухової діяльності, які застосовуються як засоби фізичного виховання і спортивної підготовки. Фізичні вправи умовно поділяються на загальнорозвиваючі і спеціальні.

Фізична підготовка — загальний і спеціальний розвиток футболіста, що забезпечує його подальше вдосконалення в техніці і тактиці футболу. Загальна фізична підготовка передбачає освоєння всіх елементів руху, навичок ходьби, бігу, стрибків, подолання різних перешкод. Фізична підготовка спрямована на вдосконалення сили, швидкості, швидкісної витривалості, гнучкості футболістів. Спеціальна фізична підготовка розвиває у футболістів якості, необхідні для успішної гри у футбол.

Фізична підготовленість – результат фізичної підготовки, виражений в певному рівні розвитку фізичних якостей,

придбаних рухових навичок та умінь, необхідних для здійснення певної діяльності.

Фізична реабілітація – система фізичних вправ, спрямована на відновлення втрачених функцій організму чи окремих органів та на відновлення фізичних якостей.

Фізичний розвиток – процес морфологічного і функціонального розвитку організму людини, її фізичних якостей і здібностей, обумовлений внутрішніми фактами і умовами життя.

Фізичні якості – якості, що характеризують фізичний розвиток людини, її здатність до рухової діяльності. Основні фізичні якості: сила, швидкість, витривалість, спритність, гнучкість, координація.

Фінал — завершальна частина зустрічі команд у кубкових змаганнях, на якій виявляються переможці.

ФІФА — міжнародна федерація футболу (скорочено, FIFA – Federation Internationale de Footballs Associations). Створена 1904 року в Парижі. Завдання ФІФА: сприяти розвитку футболу і світі, налагоджувати дружні зв'язки між національними асоціаціями, попереджувати порушення Статуту і Правил гри.

Фора — пільга, перевага, що надають слабшому супернику у спортивних змаганнях, іграх. У футболі застосовують під час тренувань та зрівнювальних змагань.

Футболіст — спортсмен, який у складі команди бере участь у навчально-тренувальному процесі і змаганнях з футболу.

Футболка — форма сорочка з тонкого й легкого матеріалу, яка не повинна обмежувати рухів футболіста.

Фанат — аматор, який колекціонує усе, що стосується його улюбленої команди, чемпіонату, або займається статистикою. Фанати збирають програмки, календарі, значки, фотографії футболістів, афіші тощо.

Футбольна команда — група футболістів, що має спеціальне завдання як в навчально-тренувальному процесі, так і в матчі. За існуючими Правилами у футбольній команді на полі повинно бути не більше 11 і не менше 7 футболістів, включаючи воротаря.

Футбольна ліга — у Статуті УЄФА ліга визначена «як об'єднання клубів на території асоціації члена УЄФА, що підкоряється їй і діє під її егідою». Завданням футбольної ліги є організація і проведення змагань серед об'єднаних клубів, а також сприяння розвитку професійного футболу.

Футбольна програмка — листівка, яку випускають до календарного матчу. У ній розповідається про склади команд у турнірній таблиці, результати попередніх матчів. Наводяться відомості з історії футболу, пояснюються Правила гри, поводження глядачів, друкуються спортивні біографії гравців, тренерів, арбітрів.

Футбольний арбітр — «особа, яка керує проведенням матчу, стежить за виконанням футболістами встановлених Правил гри, фіксує їхні порушення, виносить персональні покарання футболістам, веде хронометраж матчу і приймає рішення щодо визначення результату матчу. Крім того, арбітр діє і як вихователь, впливаючи на поведінку і дисципліну учасників матчу. У своїх діях він керується Правилами гри і вимогами етики арбітра, що передбачає об'єктивність, неупередженість і чесність».

Футбольний календар — довідник для фахівців і аматорів футболу, що випускається перед початком змагань першого або другого кола. У ньому подається розклад матчів за числами, місяцями і роками.

Футбольний клуб — спортивна організація, що поєднує людей, які займаються футболом. Кожний футбольний клуб має свій статут, емблему й форму певного кольору. Визначається як юридична особа, повністю відповідальна за свої футбольні команди, що беруть участь у регіональних, національних і міжнародних клубних змаганнях.

Футбольний сезон — терміни проведення чемпіонату, першості країни і розіграшу Кубка.

Футбольні школи — це характерні властивості способу гри з певним напрямом навчання, на якому позначився характер народу, темперамент гравців, а також соціальні, економічні, географічні особливості регіону.

ФФУ — Федерація футболу України, головне завдання якої є забезпечення й сприяння підвищенню рівня й масовості футболу в Україні на основі консолідації та координації зусиль громадян і організацій, зацікавлених у його розвитку.

Ц

Центральна позначка — позначка на середній лінії поля для встановлення м'яча під час виконання початкового удару і поновлення ігри після взяття воріт.

Центральне коло — ділянка поля усередині окружності, розмічена із центра поля радіусом 9 м 15 см. Призначене для визначення мінімальної відстані до м'яча футболістів команди, що не виконує початковий удар.

Ч

Час гри — тривалість матчу від початкового удару по м'ячу до фінального свистка арбітра. Він триває в 90 хв і поділяється на дві рівні половини по 45 хв з 15-хвилинною перервою. Арбітр зобов'язаний компенсувати час, витрачений на зупинки гри (травми, заміни, навмисні затримки часу тощо), у тій половині матчу, у якій він був втрачений.

Чемпіонат — змагання, мета яких виявити чемпіона за коловою системою розіграшу.

Червона картка — засіб для публічної демонстрації арбітром свого рішення про вилучення гравця з поля за допущені порушення, передбачені Правилем 12.

Четвертий арбітр — за регламентом змагання на кожний матч можна призначати четвертого арбітра, який, за вказівкою арбітра, допомагає йому виконувати будь-які адміністративні обов'язки до, під час і після матчу, а також допомагає в процедурі заміни гравців і підтримки дисципліни в технічній зоні обох команд.

Ш

Штрафний майданчик — прямокутна ділянка поля перед воротами, обмежена частиною лінії воріт, двома

перпендикулярними лініями завдовжки 16,5 м, проведеними усередину поля на відстані 16,5 м від внутрішньої сторони стояків воріт, і лінією, що з'єднує кінці цих відрізків, паралельною лінії воріт.

Штрафний удар — міра покарання за одне з десяти порушень, перелічених у Правилі 12 поза своїм штрафним майданчиком, коли м'яч перебуває у грі.

Штучний офсайд — навмисне створена гравцями команди, що захищається, ситуації, коли один або декілька суперників несподівано опиняються в положенні «поза грою», щоб призвести до зупинки гри арбітром за порушення Правила 11 і зриву їх атаки. Суть штучного офсайда полягає в миттєвому перебудуванні гравців команди, що захищається, з таким розрахунком, щоб у момент передачі м'яча одним із суперників хто-небудь із гравців його команди виявився ближче до лінії воріт, ніж м'яч, і мав перед собою максимум одного гравця команди, що захищається.

Щ

Щитки — запобіжні накладки, виготовлені зі спеціальних матеріалів для захисту гомілки від ударів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вихров К.Л. Футбол в школі – К.: Рад. шк., 1990 – 192 с.
2. Герцик М.С. Вступ до спеціальності галузі “Фізичне виховання і спорт” Л. Укр. Технології, 2003.
3. Регламент Всеукраїнських змагань з футболу серед професійних клубів 2006/2007 рр. – К. 2006.
4. Соломонко В.В., Лисенчук Г.А., Соломонко О.В. Футбол. – К.: Олімпійська література, 1997. – 288 с.
5. Футбол: Правила соревнований /ФИФА; РФС – М.: Терра-спорт, 2000. – 72 с.